

УДК 658.15.012.8

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА**Малик О. В.***Хмельницький національний університет*

Сучасні особливості функціонування підприємств в умовах складної економічної та політичної ситуації в державі зумовлюють зростання ролі фінансової безпеки для кожного вітчизняного підприємства. Це питання є складним з огляду на можливість виникнення несприятливих ситуацій на декількох рівнях (макро-, мезо- та мікрорівні) як окремо, так і комплексно. При цьому, особливістю управління фінансовою безпекою є те, що ухвалення управлінських рішень часто здійснюється в умовах зниження загального рівня керованості підприємством. Метою роботи є розробка механізму управління фінансовою безпекою підприємства, що дозволить підвищити рівень безпеки підприємства. Розробка механізму управління фінансовою безпекою потребує застосування методу системного аналізу та синтезу, який полягає у комплексному дослідженні фінансової безпеки як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх її складових елементів. Крім того, у науковому дослідженні використаний метод критичного аналізу наукової, методичної літератури, практичного досвіду, метод узагальнення та графічний метод. В процесі дослідження визначено, що механізм управління фінансовою безпекою підприємства є однією із ключових підсистем загальної системи управління підприємством, що включає сукупність економічних методів, принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на стан та розвиток суб'єкта господарювання. Елементи механізму мають складну, багаторівневу та ієрархічну організацію, виявляючи себе у вигляді певних підсистем: підсистема цілей, функціональна структура, організаційна структура, підсистема управлінської діяльності і, звичайно, підсистема принципів. Розроблена структурна схема механізму управління фінансовою безпекою за допомогою економічних методів, інструментів, принципів, завдань, важелів направлена на прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо підтримання високого рівня безпеки підприємства, що дасть змогу підприємству забезпечити зростання його ринкової вартості. Запропонований механізм передбачає, окрім побудови системи управління фінансовою безпекою, визначення рівня фінансових ризиків та загроз підприємству, що посилює його значення та роль у забезпеченні ефективної діяльності підприємства.

Ключові слова: фінансова безпека, механізм, система управління, елементи механізму, структура.

UDC 658.15.012.8

MECHANISM OF THE ENTERPRISE FINANCIAL SECURITY MANAGEMENT**Malyk O.***Khmelnytsky National University*

Modern features of enterprises functioning in a difficult economic and political situation of the country predetermine the growing role of financial security for each

© Малик О. В., 2015

national enterprise. This issue is complicated considering the possibility of adverse situations on multiple levels (macro-, meso- and micro level) both individually and comprehensively. In addition to that, the peculiarity of the financial security management is that management decision making are often made in terms of reducing the overall level of the enterprise administration. The aim of our research is to develop a management mechanism of the enterprise financial security which would increase the level of the enterprise security. The development of the management mechanism of financial security needs application of the method of system analysis and synthesis, which is consist in the comprehensive research of financial security as a single whole with coordinated functioning of all its components. Moreover, we use the method of critical analysis of scientific, methodical literature, practical experience, the method of synthesis and the graphical method in our scientific research. In research process is determined that the management mechanism of the enterprise financial security is one of the key subsystems of the overall enterprise management system, which includes a set of economic methods, principles, functions, tasks, leverage and instruments of influence on the state and development of the entity. The elements of the mechanism have complex, multilevel and hierarchical organization, manifesting itself in the form of certain subsystems: a subsystem of objectives, functional structure, organizational structure, a subsystem of management activities and, of course, a subsystem of principles. The developed structural scheme of the management mechanism of financial security through economic methods, instruments, principles, objectives, leverages is directed to make informed management decisions to maintain a high level of enterprise security which will allow the enterprise to ensure the growth of its market value. The proposed mechanism provides, in addition to construction a management system of financial security, the determination of the level of financial risks and threats of the enterprise that enhances its value and role in maintenance of the enterprise activity efficiency.

Keywords: financial security, mechanism, management system, elements of the mechanism, structure.

Актуальність проблеми. В умовах нестабільної економічної ситуації в країні, зменшення конкурентоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності підприємств, зростає роль забезпечення фінансової безпеки для кожного вітчизняного підприємства. Це питання є складним з огляду на можливість виникнення несприятливих ситуацій на декількох рівнях (макро-, мезо-, та мікрорівні) як окремо, так і комплексно. При цьому, особливістю управління фінансовою безпекою є те, що ухвалення управлінських рішень часто здійснюють в умовах зниження загального рівня керованості підприємством.

Аналіз останніх наукових досліджень. Теоретичні основи механізму управління фінансовою безпекою підприємства розглядалися у працях таких науковців як В. В. Орлова [1], К. С. Горячева [2], М. М. Єрмошенко [6], І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко [3],

В. В. Шликов [4], І. О. Бланк [5], Х. О. Турхан [7] та ін. Віддаючи належне значному науковому доробку авторів, варто зазначити, що, не зважаючи на численність досліджень в галузі розробки механізму управління фінансовою безпекою, серед науковців не існує єдиної точки зору щодо його сутності та складових, що ускладнює комплексне розуміння послідовності етапів забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Метою роботи є розробка механізму управління фінансовою безпекою підприємства із уточненням складових даного механізму та розкриттям їх сутності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Управління фінансовою безпекою входить до загальної системи управління безпекою підприємства, при цьому вона становить найважливішу його функціональну підсистему, яка забезпечує реалізацію управлінських рішень переважно у фінансовій сфері діяльності суб'єкта господарювання.

Однією з головних проблем управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання є відсутність концептуальних основ побудови і функціонування механізму управління їх фінансовою безпекою, який дозволить здійснювати ефективну протидію загрозам, використовувати наявний потенціал та в цілому підтримувати стан фінансової безпеки.

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства є однією із ключових підсистем загальної системи управління підприємством, що включає сукупність економічних методів, принципів, функцій, завдань, важелів та інструментів впливу на стан та розвиток суб'єкта господарювання. Елементи механізму мають складну, багаторівневу та ієрархічну організацію, виявляючи себе у вигляді певних підсистем: підсистема цілей, функціональна структура, організаційна структура, підсистема управлінської діяльності і, звичайно, підсистема принципів.

Процес управління завжди передбачає наявність об'єкта та суб'єкта управління. Тому, розглядаючи механізм управління фінансовою безпекою підприємства, необхідно визначити суб'єкт та об'єкт управління (рис. 1).

На наш погляд, суб'єктів управління фінансовою безпекою можна поділити на чотири рівні. До першого рівня управління фінансовою безпекою підприємства належить топ менеджмент підприємства, а саме: керівники підприємства, фінансовий директор, головний бухгалтер, головний економіст, юрисконсульт, а також інші органи управління підприємством залежно від його організаційно-правової форми господарювання.

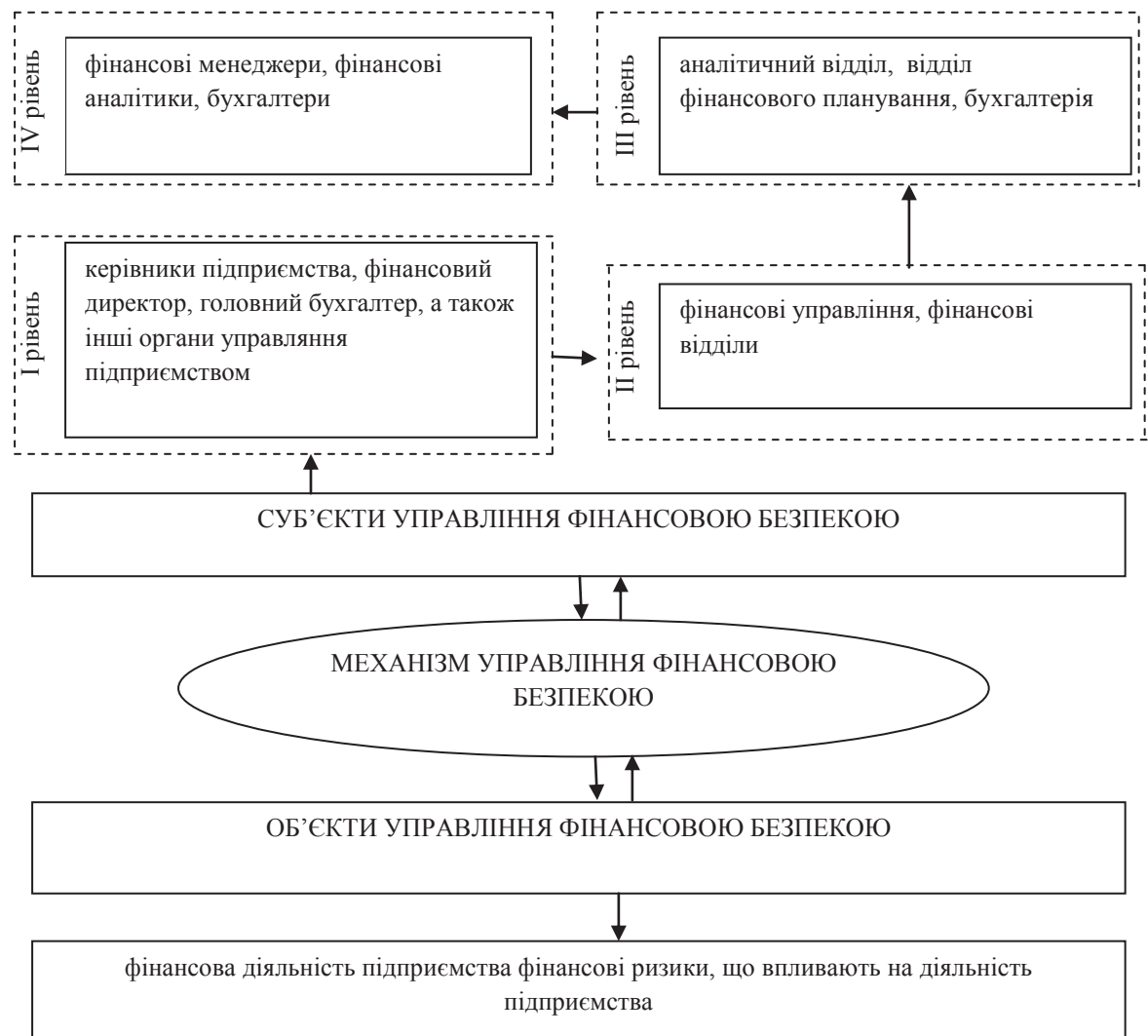

Рис. 1. Об'єкти та суб'єкти механізму управління фінансовою безпекою підприємства, розроблено автором

На другому рівні зосереджена фінансова служба підприємства, яка, залежно від розмірів підприємства, може бути представлена фінансовим управлінням (на великих підприємствах) або фінансовим відділом (на невеликих підприємствах). На третьому рівні знаходяться підрозділи фінансової служби, а саме: аналітичний відділ, діяльність якого направлена на аналіз та оцінку фінансового стану підприємства, виконання планових завдань щодо прибутку, обсягів виробництва та реалізації, підтримання ліквідності та рентабельності підприємства; відділ фінансового планування, основними завданнями якого є розробка фінансових планів і бюджетів підприємства; та бухгалтерія, на яку покладаються обов'язки здійснення бухгалтерського обліку, формування фінансової звітності. І на четвертому рівні знаходяться фінансові менеджери, фінансові аналітики та бухгалтери.

Головною рисою суб'єкта управління є наявність у нього певних повноважень або компетенцій, що дають змогу втілювати свою волю у формі управлінських рішень, керівних команд, обов'язкових до виконання.

У вітчизняній практиці господарювання найчастіше суб'єктами управління фінансово-економічною безпекою є керівник, фінансовий директор, головний економіст, юрисконсульт, бухгалтер підприємства, оскільки самостійного підрозділу чи спеціалістів у цій сфері у них немає. До певної міри це можна виправдати на підприємствах з невеликими обсягами фінансово-економічної діяльності. Однак, у інших випадках це свідчить про те, що вітчизняними власниками та керівниками суб'єктів господарювання ще не усвідомлена важливість управління фінансовою безпекою підприємства, особливо у сучасних умовах [3, с. 75].

Об'єктом управління фінансовою безпекою підприємства виступає фінансова діяльність підприємства в цілому та її окремі елементи (прибуток, джерела формування фінансових ресурсів, структура капіталу, обсяги та інтенсивність грошових потоків, фінансові інвестиції, фінансові інновації, тощо) та сукупність фінансових ризиків, що впливають на фінансову діяльність підприємства. В межах системи фінансової безпеки, об'єкт управління визначається та коригується залежно від завдань управління.

Основною метою управління фінансовою безпекою підприємства є забезпечення фінансової стійкості підприємства та захист його фінансових інтересів від дії зовнішніх і внутрішніх загроз та фінансових ризиків для забезпечення ефективного розвитку в поточному та довгостроковому періодах.

В процесі реалізації головної мети управління фінансовою безпекою, підприємства націлені на вирішення таких основних завдань, а саме:

- забезпечення ефективної фінансової діяльності підприємства;
- зростання прибутковості та ринкової вартості підприємства;
- забезпечення своєчасного виявлення й усунення загроз фінансовій безпеці підприємства;
- забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками підприємства.

Завдання забезпечення ефективної фінансової діяльності підприємства полягає у формуванні достатнього обсягу фінансових ресурсів на усіх етапах розвитку підприємства, виборі форм фінансування та їх

оптимального співвідношення, формуванні структури капіталу підприємства, напрямків його використання, забезпеченні своєчасності розрахунків та виконанні фінансових зобов'язань перед контрагентами, здійсненні контролю за ефективним, цільовим розподілом та використанням фінансових ресурсів, підтриманні необхідного рівня ліквідності, платоспроможності та ділової активності підприємства.

Завдання зростання прибутковості та ринкової вартості підприємства полягає у збалансуванні надходжень і видатків платіжних засобів підприємства у часі; оптимізації податкової політики, дивідендної політики та грошового обігу підприємства, пошуку резервів збільшення доходів, виявленні та попередженні фінансових кризових явищ на підприємстві.

В процесі реалізації завдання забезпечення своєчасного виявлення й усунення загроз фінансовій безпеці підприємства відбувається визначення потенційних та реальних загроз фінансовій безпеці підприємства, джерел цих загроз та можливих їх негативних наслідків для фінансової діяльності підприємства, а також здійснюється розробка заходів, спрямованих на запобігання загрозам і мінімізацію втрат підприємства.

Забезпечення ефективного управління фінансовими ризиками підприємства включає наступні блоки завдань:

- ідентифікацію – процес встановлення переліку основних видів фінансових ризиків, що притаманні діяльності конкретного підприємства;
- оцінку ризиків – відображення наслідків впливу ризиків та імовірності їх настання в кількісному вираженні;
- розробку заходів щодо зменшення імовірності настання ризиків та зменшення наслідків їх впливу.

Загалом, в процесі управління фінансовою безпекою підприємства, окремі завдання мають корелюватися та бути оптимізовані між собою для найбільш ефективної реалізації головної мети управління фінансовою безпекою підприємства.

Ефективність реалізації механізму управління фінансовою безпекою підприємства потребує окреслення принципів управління фінансовою безпекою, що дасть можливість обґрунтовано приймати управлінські рішення, оптимізувати структуру, удосконалити організаційні процеси управління фінансовою безпекою підприємства. На основі аналізу фахової економічної літератури, було визначено

основні принципи управління фінансовою безпекою (таблиця 1). Ми вважаємо за доцільне наведений комплекс принципів доповнити принципами плановості та синергічності, оскільки тільки системне управління фінансовими ризиками та загрозами дасть змогу вибудувати ефективну концепцію, стратегію та план управління фінансовою безпекою підприємства.

Таблиця 1 - Принципи управління фінансовою безпекою підприємства

Принцип	Характеристика принципу
Системності	Усі елементи системи управління фінансовою безпекою підприємства мають бути взаємопов'язані та взаємоузгоджені
Інтегрованості	Система управління фінансовою безпекою підприємства має бути органічно інтегрована у загальну систему менеджменту підприємства та загальну систему управління економічною безпекою підприємства
Об'єктивності	Рішення стосовно управління фінансовою безпекою підприємства мають розроблятися з урахуванням об'єктивних економічних законів, на основі глибокого аналізу ситуації із застосуванням наукових методів пізнання
Комплексності	Створення цілісної системи управління фінансовою безпекою, яка забезпечить захист фінансових інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз та фінансових ризиків
Безперервності	Постійне, безперервне управління фінансовою безпекою підприємства
Оперативності та динамічності управління	Система управління фінансовою безпекою має забезпечувати швидку реакцію підприємства на появу реальних та потенційних загроз та своєчасне прийняття відповідних управлінських рішень
Гнучкості управління (адаптивність сформованої системи фінансової безпеки)	Система управління фінансовою безпекою підприємства та її елементи мають адаптуватися до змін чинників зовнішнього та внутрішнього середовища підприємства; розроблені чи прийняті управлінські рішення мають швидко коригуватися, якщо цього вимагає зміна зовнішнього чи внутрішнього середовища підприємства
Ефективності	Полягає в оптимальному поєднанні усіх елементів механізму управління фінансовою безпекою підприємства
Збалансованості	Забезпечення збалансованості підходів до управління фінансовою безпекою підприємства, які не повинні суперечити загальній стратегії фінансово-економічного розвитку підприємства
Економічності	Витрати на реалізацію системи управління фінансовою безпекою підприємства повинні бути обґрунтованими і не перевищували рівня, при якому зникає економічна доцільність їх здійснення
Відповідальності	Взаємна матеріальна відповідальність персоналу і керівництва за стан фінансової безпеки підприємства
Інформаційності	Виражається у всебічному використанні усіх видів фінансової та управлінської інформації
Синергічності	Управління фінансовою безпекою підприємства повинно включати в себе управління фінансовими ризиками та загрозами фінансовій безпеці. При цьому різні фактори так впливають один на одного, що здатні разом досягти більшого, ніж за окремого їх застосування.
Плановості	Полягає у розробці концепції, стратегії та плану управління фінансовою безпекою підприємства, що дозволить визначити логічну послідовність дій кожного учасника процесу управління фінансовою безпекою підприємства

* - розроблено автором з використанням джерел [3; 5; 8; 9]

- запропоновано автором

Дані принципи між собою взаємопов'язані, тому недотримання хоча б якогось з них негативно вплине на ефективність функціонування механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства. Проте, можливе уточнення їх переліку, враховуючи складні умови діяльності суб'єктів господарювання та постійні економічні перетворення.

Важливою складовою механізму є функції управління фінансовою безпекою підприємства. Узагальнюючи результати аналізу поглядів вчених на перелік функцій механізму забезпечення фінансової безпеки, пропонуємо виділити організаційну, діагностичну, превентивну, регулюючу, захисну та контрольну функції.

Діагностична функція передбачає збір і аналіз інформації стосовно оцінки та прогнозування стану фінансової безпеки [10, с. 29].

Превентивна функція полягає у недопущенні або зменшенні фінансових втрат, попередженні зниження рівня фінансової безпеки та отримання збитків підприємства шляхом своєчасного виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз його фінансово-економічним інтересам, оцінки загроз за ймовірністю їх реалізації та можливими наслідками для підприємства, а також шляхом управління його фінансовими ризиками.

Регулююча функція полягає у посиленні взаємозв'язку фінансової політики та основних напрямів розвитку підприємства, забезпеченні ліквідності, платоспроможності та рентабельності, посиленні фінансової стійкості підприємства тощо. Організаційна функція полягає у формуванні ефективної системи управління фінансовою безпекою підприємства.

Захисна функція зводиться до гарантування фінансової безпеки, включаючи контроль за дотриманням законодавчих норм та здатністю механізму управління фінансовою безпекою захищати фінансові інтереси підприємства від дії внутрішніх та зовнішніх загроз та ризиків. Захисна функція є основною у кризовій фінансово-економічній ситуації, яка призводить до дисбалансів у розвитку та діяльності підприємства, тобто супроводжується виникненням значних фінансових проблем.

Контрольна функція передбачає здійснення безперервного контролю за ходом реалізації управлінських рішень у сфері управління фінансовою безпекою підприємства і полягає в розробці норм функціонування системи (встановлення граничних розмірів індикаторів фінансової безпеки підприємства), узгодженні з плановими завданнями, створенні системи інформації, виявленні відхилень між поточним рівнем фінансової безпеки та плановим, здійсненні необхідного впливу на персонал, що здійснює прийняття відповідних рішень. Також контрольна функція проявляється у контролі суб'єктів фінансової безпеки за правильністю застосування фінансових методів та важелів у конкретній ситуації.

Функції управління фінансовою безпекою підприємства представлені в агрегованому вигляді. Кожна із зазначених функцій може бути конкретизована з врахування специфіки фінансової діяльності підприємства, його структури капіталу, форм фінансування та пріоритетних фінансових інтересів. Механізм управління фінансовою

безпекою містить також підсистему методів, інструментів та важелів, що формує ядро системи фінансової безпеки.

Обов'язковим елементом у структурі механізму управління фінансовою безпекою підприємства є фінансові методи, які охоплюють фінансове планування і прогнозування, фінансовий моніторинг, фінансовий аналіз та фінансове регулювання.

Метод прогнозування використовується з метою передбачення майбутнього стану внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, можливих загроз фінансовій безпеці. Він базується на вивченні закономірностей розвитку різних економічних явищ і процесів, виявляє найбільш імовірні та альтернативні шляхи їх розвитку і дає базу для вибору фінансової стратегії на перспективу. Тобто це процес обґрунтування кількісних та якісних змін стану фінансової безпеки в майбутньому. Прогнозування, з одного боку, має передувати плануванню, а з другого боку має бути його складовою частиною, оскільки використовується на різних стадіях планової роботи [11; 12; 13]. Планування є одним із найважливіших етапів у процесі керування фінансовою безпекою, оскільки є методом, що створює основу для прийняття всіх управлінських рішень в процесі забезпечення фінансової безпеки підприємства. Головним завданням планування є постановка цілей та завдань, для досягнення яких має здійснюватися увесь подальший управлінський процес.

Моніторинг використовується з метою постійного спостереження за станом фінансової безпеки та передбачає виявлення змін та відхилень від планових показників, відстеження можливих ризиків та загроз, що можуть призвести до зниження фінансової безпеки, контроль за дотриманням принципів забезпечення фінансової безпеки. Використання методу моніторингу в управлінні фінансовою безпекою підприємств дає змогу в короткі строки діагностувати кризові явища у фінансовій складовій безпеки підприємства та вчасно реагувати на них. Ефективна організація моніторингу повинна передбачати контроль за станом не лише внутрішнього середовища підприємства, але і зовнішнього, в якому акумулюється основна маса небезпек та загроз.

Метод аналізу, в процесі управління фінансовою безпекою підприємства, дає змогу шляхом розрахунку основних фінансових показників говорити про конкурентоспроможність, ліквідність, кредитоспроможність підприємства, прибутковість його діяльності та ін. Без постійного аналізу діяльності неможливе існування та прогресивний розвиток жодного підприємства.

Регулювання, як метод забезпечення фінансової безпеки, передбачає оптимізацію рівня фінансової безпеки на основі даних про її

стан, стан зовнішнього та внутрішнього середовищ, наявність ризиків та загроз, що були отримані на попередніх етапах методологічного процесу, та порівняння їх із плановими та прогнозними показниками. Регулювання включає постійний вплив управлінського персоналу на перебіг фінансових процесів та стан фінансової безпеки з метою досягнення відповідності запланованим цілям.

На нашу думку, процес регулювання має здійснюватись у трьох напрямках: попередження загроз фінансовій безпеці, засобами якого є забезпечення та постійна підтримка високого рівня кваліфікації працівників, забезпечення прогресивного розвитку техніко-технологічних можливостей та потужностей підприємства з метою досягнення необхідного рівня конкурентоспроможності, досягнення високої ефективності менеджменту підприємства, забезпечення захисту інформаційного середовища підприємства, забезпечення правового захисту підприємства [14, С. 253]; послаблення впливу вже наявних ризиків фінансовій безпеці, що здійснюється шляхом використання таких методів як резервування коштів на покриття непередбачених витрат, відмова від ненадійних партнерів, страхування, гарантування, диверсифікація, лімітування, прогнозування, відхилення, врахування [15; 16]; коригування стану фінансової безпеки, тобто усунення відхилень.

До основних інструментів, за допомогою яких підприємство може здійснювати управління фінансовою безпекою, можна віднести: капітал, залучені і позикові ресурси, інвестиції, активи, ліквідність і платоспроможність, фінансові результати (прибуток, доходи), податки та ін. Фінансовий важіль є засобом дії фінансового методу. У механізмі управління фінансовою безпекою підприємства важливу роль відіграють наступні важелі: відсоткові ставки, дивіденди, фінансові плани, ставки податків, дисконт, інвестиційний дохід, лізингові та факторингові платежі, пайові внески, собівартість, фінансові санкції, форми розрахунків, ціна тощо. Кожен фінансово-економічний важіль має свою характеристику і виконує визначену функцію. У сукупності ці важелі взаємозалежні і являють собою цілісну систему понять і показників, за допомогою яких організуються і регулюються фінансово-економічні відносини на підприємствах.

Наскільки виважено фінансові важелі та інструменти будуть використанні у процесі захисту фінансових інтересів підприємства, настільки механізм управління фінансовою безпекою буде ефективним.

Таким чином, механізм управління фінансовою безпекою підприємства являє собою сукупність основних елементів, які здійснюють вплив на процес розробки та реалізації управлінських рішень по забезпеченню захисту його фінансових інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз та фінансових ризиків (рис. 2).

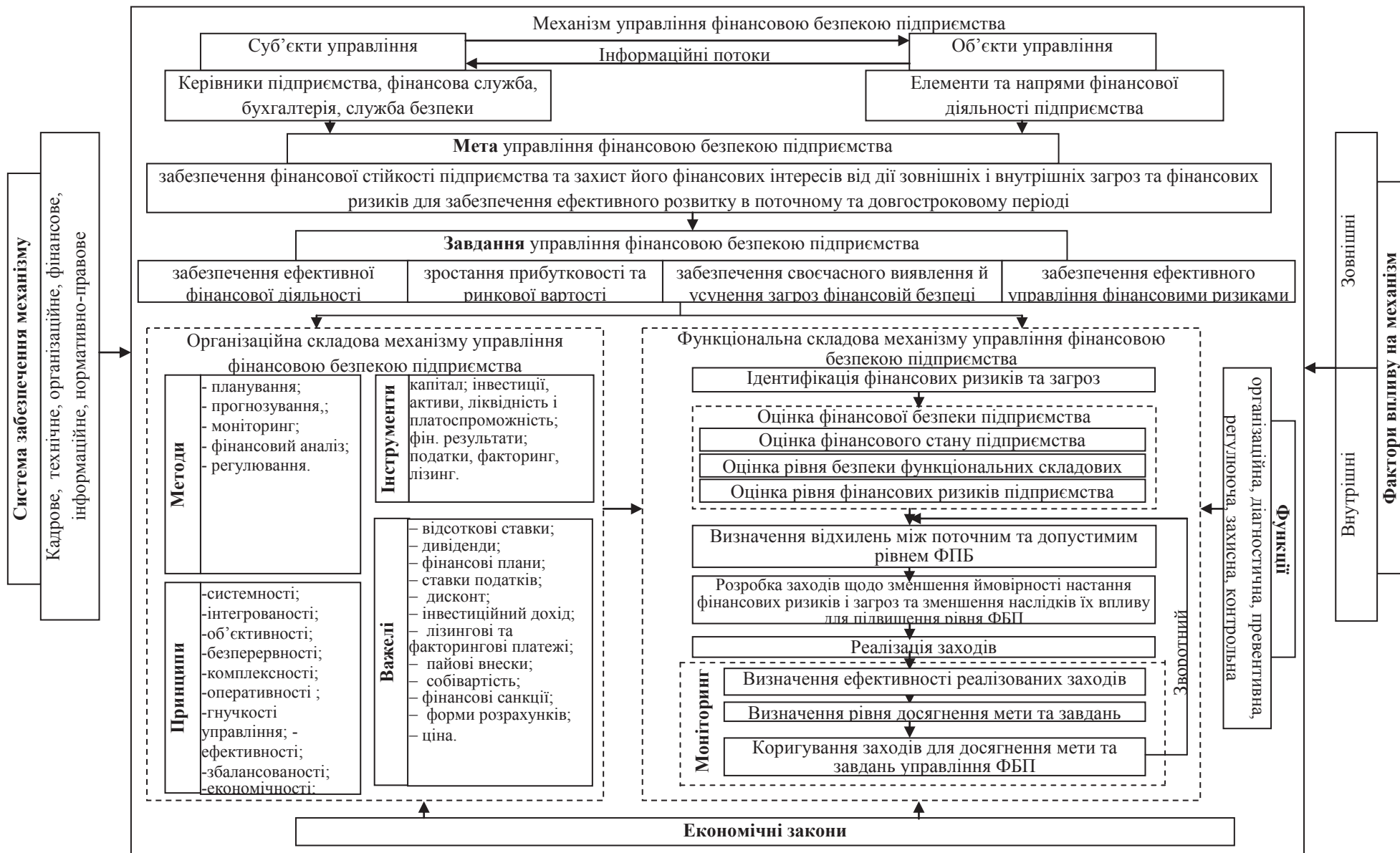

Рис. 2. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства, розроблено автором

Механізм управління фінансовою безпекою підприємства має реалізовуватися на основі розробки відповідних наукової теорії, концепції, стратегії і тактики, проведення адекватної фінансової політики, систематизації загроз та фінансових ризиків, застосування засобів, способів і методів забезпечення фінансової безпеки.

Висновки. Таким чином, основним завданням у підвищенні рівня організації діяльності підприємства є створення дієвого механізму управління фінансовою безпекою, який забезпечує його фінансову стійкість, рентабельність та стабільність. Розроблена нами структурна схема механізму управління фінансовою безпекою за допомогою економічних методів, інструментів, принципів, завдань, важелів направлена на прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо підтримання високого рівня безпеки підприємства, що дасть змогу підприємству забезпечити зростання його ринкової вартості. Запропонований механізм передбачає, окрім побудови системи управління фінансовою безпекою, визначення рівня фінансових ризиків та загроз підприємству, що посилює його значення та роль у забезпеченні ефективної діяльності підприємства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Орлова В. В. Моделювання механізмів управління фінансовою безпекою підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.11 / В. В. Орлова; Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008. – 200 с.
2. Горячева К. С. Механізм управління фінансовою безпекою підприємства: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / К. С. Горячева; Київський національний університет технологій та дизайну. – К., 2006. – 174 с.
3. Мойсеєнко І. П. Управління фінансово-економічною безпекою підприємства: навч. посібник / І. П. Мойсеєнко, О. М. Марченко. – Львів, 2011. – 380 с.
4. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия / В. В. Шлыков. – СПб: «Алетейя», 1999. – 152 с.
5. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К: Эльга, Ника-Центр, 2004. – 784 с.
6. Єрмошенко М. М. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: Наук. монографія / М. М. Єрмошенко, К. С. Горячева. – К.: Національна академія управління, 2010. – 232 с.

7. Турхан Х. О. Механізм забезпечення фінансової безпеки машинобудівних підприємств [Електронний ресурс] / Х. О. Турхан // Наукові записки [Української академії друкарства]. – 2013. – № 4. – С. 85–92. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nz_2013_4_13.pdf
8. Демченко І. В. Стратегічне управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання / І. В. Демченко // Фінанси, банки, інвестиції. – 2010. – №2. – С.43–46.
9. Клименко Т. В. Основні елементи механізму забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання / Т. В. Клименко // Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки. – 2011. – № 4(58). – С. 340–343.
10. Цікановська Н. А. Формалізація механізму забезпечення фінансової безпеки недержавних пенсійних фондів / Н. А. Цікановська // Вісник Української академії банківської справи. – 2013. – № 2. – С. 26– 31.
11. Бойчик І. Економіка підприємства: Навчальний посібник для вузів. – К. : «Атіка», 2002. – 480 с.
12. Кулініч І. О. Психологія управління : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / І. О. Кулініч. – К. : Знання, 2008. – 292 с.
13. Стельмашук А. М. Державне регулювання економіки : Навчальний посібник. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – 315 с.
14. Куцик В. І. Фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління: проблеми забезпечення / В. І. Куцик, А. І. Бартиш // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.4. – С. 250–255.
15. Батенко Л. П. Управління проектами: Навч. посібник / Л. П. Батенко, О. А. Загородніх, В. В. Ліщинська. – К. : КНЕУ, 2003. – 231 с.
16. Кужільна Л. К. Підходи до управління комерційним ризиком на підприємствах легкої промисловості / Л. К. Кужільна // Актуальні проблеми економіки. –2009. – №8(98). – С.103–107.